

Социална справедливост, верска и расова търпимост

Социалната справедливост предполага респектиране на универсалните права и свободи на човека, демокрация и плурализъм.

Основните характеристики на човешката менталност (верска принадлежност, стереотипи на мислене и поведение, бит, култура) винаги са белязани със знака на другостта. Другост, която отличава представителите на различни социални категории и групи (расови, етнически, религиозни) едни от други. Тази другост не рядко е пораждала остри и трудно разрешими конфликти между големи културни и/или расови общности. В своето произведение "Сблъсъкът на цивилизациите" Самюъл Хънтингтън посочва "...В този нов свят най-разпространените значимите и опасни конфликти няма да бъдат между бедните и богатите или между други икономически дефинирани групи, а между народи, принадлежащи към различни културни общности. В границите на цивилизациите ще възникват между племенни войни и етнически конфликти"¹. Дали Хънтингтън ще се окаже прав в своята песимистична прогноза, времето ще покаже, но в края на XX и началото на XI век всички ние сме свидетели на протичащи именно такива процеси и явления - на много места по света съществуват конфликти между големи културни общности (расови, етнически, религиозни), породени именно от другостта и липсата на социална справедливост и толерантност между тези групи. Според известния немски философ от XVIII век Йохан Готфрид Хердер всяка общност притежава собствен *Wolksgeits* (набор от обичаи, общи представи, схващания и ценности), които формират човешката менталност. Духовният живот произтича и се обединява именно от потока на традициите, продукт на споделен от членовете на общността исторически опит. И така всяка културна общност си има свой специфичен само за нея *Wolksgeits*, който винаги лежи в основата на другостта между различните културни общности. Много често проявата и реализацията на конкретен общностен *Wolksgeits* става за сметка на този на друг *Wolksgeits*, дори нещо повече много често друг *Wolksgeits* остава ощетен и потъпкан. В този смисъл сър Айзая Бърлин (западен политически философ) в своята статия "Завръщането на *Wolksgeits*: национализъм, добро и лошо" твърди че "...ощетеният нараненият *Wolksgeits* е като опъната тетива, отпуснеш ли я със страхотна сила ще изхвърли стрелата"

2

. В тази връзка той заключава: "...Съвсем логично е да очакваме контра реакция, бясна надпревара за самоопределение..." Именно това според нас лежи в основата на конфликтността в Новия *Wolksgeits* свят, и преди това - сблъсъкът на *Wolksgeits*, т.е. стремежът на един *Wolksgeits* да се развива и проявява за сметка на другите останали.

За да се преодолее тази конфликтност, породена от другостта на различните *Wolksgeits* е необходимо обществото да се придържа към социална справедливост, пропита от религиозна, расова и етническа търпимост и толерантност.

Преди да продължим настоящото изложение е необходимо да направим едно кратко, но необходимо от методологическа гледна точка уточнение, че ще говорим за религиозна, а не за верска търпимост въобще, тъй като вярата сама по себе си не винаги е религиозна.

По принцип вярата е убедеността, че нещо е истинско, когато не можем да бъдем абсолютно сигурни, че това е именно така. Всички религии включват в някаква степен вяра, поради факта, че религиозната истина не е краен резултат, който може да се докаже, по начин, по който се доказва едно математическо уравнение или един научен експеримент. С други думи вярата не винаги е сакрализирана. Например, когато доверяваме своя тайна на приятел, ние му вярваме - това е акт на вяра.

Проблемът за вярата и то не само религиозната (*fides religiosa*), но също и вярата въобще (*credere*) като доверие, увереност, достоверност, предпочитание или както днес е възприето да се нарича "идейна убеденост" винаги е вълнувала философите от древността до наши дни. Така например Августин Блажени³ в немалко свои произведения (например *De Trinitate* и *De Civitate Dei*) прави паралел между религиозната вяра и вярата въобще. След това кратко но наложително уточнение ще продължим нашите разсъждения върху религиозната толерантност и социалната справедливост

По принцип толерантността въобще е уважение към чуждото поведение и становище. Това понятие се употребява във връзка с изразите "свобода на изповеданията" и "свобода на съвестта". С други думи религиозната толерантност предполага уважение и зачитане на чужди (други) религиозни убеждения, тъй като волята, религиозното чувство и съзнание са свободни и се формират по вътрешно убеждение на самия индивид. Толерантността е белег на висока лична култура и израз на хуманни отношения към всички човешки същества. Без такава толерантност не са възможни общуването и разбирателството между хората. Тази толерантност е детерминирана от социалната справедливост, според която на всеки се дава дължимото (*suum cuique*). В тесния смисъл на думата справедлив е онзи, който зачита живота, честта, свободата на съвестта на другите хора около него в обществото. С други думи зачитане на индивидуалния *Wolksgeits* на всеки индивид. За да бъде постигната социална справедливост е необходимо да се премахнат всякакви форми на дискриминация,

проявяващи с в поставянето на някого в неравностойно положение спрямо другите, т.е. лишаването му от права поради наличието на някакви признаци (раса, националност, религиозност). За да говорим за социална справедливост е необходимо да е налице взаимно признаване на правата и свободите на другите и недопускане толериране на едни социокултурни общности за сметка на други такива.

Религиозната толерантност предполага признаване равнопоставеността на всички конфесии и съобразяване с всички атрибути на другото изповедание (стереотипи, вяра, почитане на друго божество, друг по-различен култ и култово-обредна дейност и пр.). Всяко общество се състои от представители на различни културни общности - конфесионални, етнически, расови и пр. Религиозната толерантност ще рече търсене на интересубективност на едната конфесия с другите останали. Това е възможно, ако се превъзмогнат конфесионалните предубеждения, каквито и да са техните основания. Конституирането на религиозната толерантност означава разбиране на другия (представител на друго изповедание) и участие заедно с него в процеса на конституиране на нови форми на интересубективност. За да бъде постигната социална справедливост по отношение на представителите на отделните конфесии е необходимо вниманието на обществото да бъде насочено към неутрализиране на негативното развитие и създаването на препятствия срещу конституирането на конфесионална търпимост и толерантност. В този смисъл се разглежда преодоляването на конфесионалните и други предубеждения като път (метод на живот), който скъсява образували се дистанции между културните общности, път даващ възможност да се разглежда представителя на друга културна общност като различен от нас, но не като враждебен или дори антагонистичен "друг".

Расовата справедливост ще рече недопускане прояви на расизъм, който по същество оправдава социалното неравенство и произволно разделя расите на висши и нисши и свежда социалната същност на хората до техните биологични (расови признаци), т.е. налице е антропологично неравенство между хората.

Едва ли Хердер е предполагал докъде ще достигне стремежът за самоопределение, който през XVIII век се възприемал като един от най-благородните човешки добродетели. Сега сме свидетел на стремеж към насилствено налагане на *Wolksgaits* от страна на различни културни общности (етнически, расови, конфесионални). Дори нещо повече - изследователите на тези процеси заговориха за религиозен, етнически, расов екстремизъм, които вземат връх в желанието на едни да налагат своите нрави, обичаи, (*Wolksgaits*) политика над други. Този стремеж всява страх, омраза, дори ксенофобия и възпрепятства или дори ликвидира всякакви форми на социална справедливост.

От казаното до тук логично възниква въпросът: "Какво следва да бъде отношението на индивида към другата общност, когато тя е друга не само като "неговата", а и като чужда в културно отношение, когато тя му противостои не само като нещо непонятно, странно, а и като реална заплаха за неговата културна идентичност?". Тук индивидът нито за миг не трябва да забравяме, че чуждата културна общност се състои също от човешки същества със същите универсални права като него. Само, че консумирането на техните права би накърнило неговите. А за да се приложи основният принцип на либерализма, че свободите на един не трябва да ограничават свободите на останалите - е необходим арбитър, който да застане на безпристрастна, абсолютна позиция и да отсъди кое действие нарушава (а кое - не) правата на другите. Много често за подобна позиция няма място в конфликта между общности с принципно различни ценностни системи. Те нито могат да излъчат арбитър, нито признават едни и същи външни авторитети. "Демаркационната линия" между общностите (религиозни, расови, етнически пр.) с различна културна идентичност разделя целия свят. Всичко, което е "свое" за едната, е чуждо за другата и обратно.

Считаме, че най-удачно би било с оглед недопускане на ескалация на межкултурно напрежение и конфликтност е да си прилага принципът на универсализма.

Под този принцип тук разбираме да се търсят основанията на по-значими социални явления във фундаментални, всеобщи качества на човека. Във философията на новото време универсализмът е обвързан с определени схващания за родовата човешка природа. Един или друг набор от конкретни човешки характеристики се представят като необходимо присъщи на човека. С тях се свързват определени норми на поведение и най-вече определени права, които произтичат от самото съществуване на човека като такъв. Те се отнасят до всички хора, във всички времена и при всички ситуации. Тяхното отричане би било в противоречие с общоприетите представи за човека и човешкото достойнство.

Универсализмът се очертава още в първите рационалистически учения на Новото време. В духа на обективната наука Т. Хобс. поставя своята теория за човека и обществото върху основата на абстрактни, ценностни релевантни закони. Според него висшето благо е самосъхранението, тъй като "...природата е устроила нещата така, че всички искат за себе си доброто. Но за да може да бъде постигнато то, трябва да се желае живот и здраве и също съхранението на тези две блага и в бъдеще" Вече от тези универсални качества на човешката природа следва "войната на всички срещу всички".

Основната идея на универсализмът е формулирането на общовалидни закони, които да

регулират социалните отношения. Считаме, че тази идея е добре разработена и доказана от И. Кант в "Критика на практическия разум" където той издига идеята, че е възможно да съществува една универсална норма, която не би противоречала на себе си в никакъв случай. "...един практически закон, който признавам като такъв трябва да е годен за всеобщо законодателство; това е едно твърждествено положение и значи е ясно само по себе си."

В крайна сметка в своите разсъждения Кант достига до извода, че вътрешно непротиворечив универсален етичен закон може да бъде единствено самата всеобща законодателна форма. И в своя окончателен вид този формален закон изглежда по следния начин: "Постъпвай така, че максимата на твоята воля да може винаги да важи същевременно като принцип на едно всеобщо законодателство." (2, с. 64). Ако обаче моралът е "скроен" според съдържанието на нечии цели, то може да бъде несъвместим с целите на някой друг и така да ограничава неговата свобода. Както и да обобщаваме конкретните видове благо, никога няма да получим общочовешки идеал, който да съдържа своята необходимост в себе си - да не оставя място за въпроси от рода на "а защо тъкмо това, а не друго да е благо?".

Критиците на Кант твърдят, че неговата етика е формалистка, т.е. тя очертава само рамките на дължимото поведение, без да се ангажира с едни или други конкретни предписания. Казано с други думи т.нар. "основен морален закон" може да бъде формулиран на всекидневен език по следния начин "не прави на другите това, което не искаш те да направят на теб." Вероятно, ако обществото се съобразява с идеите на И. Кант то (обществото) ще е в състояние да разработи такива универсални морални норми, които да са еднакво приемливи за всички негови членове, без оглед на тяхната расова, религиозна или етническа принадлежност и произход. Действително, следвайки принципите на универсализма съвременното общество ще съумее да бъде еднакво справедливо спрямо всички свои членове. Така ще може да се конституира една наистина реална социална справедливост. В тази връзка е необходимо да се приеме правилото, което не само фактически да се следва от всички или поне от мнозинството, а да се приеме вътрешно като дължимо, като обвързващо всички членове на обществото. Изграждането на социално справедливо общество според нас е възможно единствено по пътя на диалога между различните културни общности - диалог като начин на синтез на ценности, утвърждавани от представителите на различните културни общности, с други думи необходим е интеркултурен диалог.